

Kam gre pot

St. Leben

V dvajsetem stoletju živimo. A še so v Evropi in drugje po svetu večje ali manjše skupine ljudi, ki zavoljo svojsko izoblikovanega jezika in ustvarjanja osebitih duhovnih vrednot zaslužijo ime narod, ki pa v političnem življenju do danes niso znale ali mogle doseči one samoupravne stopnje, ki jo narod mora imeti, če naj res pošteno živi in ne medlo životari. In skoro pri vseh teh na najraznejše načine okrnjenih in prikrajšanih narodih, ki so številčno zvečine slabotni, opažamo danes napore za doseg popolnejše oblike življenja. A če smo si v svesti vsaj glavnih smeri in tokov, ki gibajo dvajseto stoletje in mu določajo njegov bodoči obraz, se nam včasih zazdi, da je v naporih teh vse do danes prikrajšanih narodov nekaj tragično pogrešenega, zadušljivega in neživljenjskega. Tragična in na neuspeh obsojena se nam zdi njihova borba zato, ker je sicer iz čistega in poštenega hotenja porojena, hoče pa doseči cilj v oblikah življenja, ki danes odmirajo in so v bodočnosti gotovo poginu zapisane. V borbi za popolnejše življenjske oblike se namreč poslužujejo natanko istih metod, ki so se jih drugi, srečnejši narodi posluževali v preteklem, devetnajstem stoletju. Njihovo geslo sta tudi danes še svoboda in samoodločba, poti pa kakor v preteklosti svobodne volitve, svobodni tisk in demokratični parlament. Zvečine po vzorcih in stopinjah demokratičnih držav izpred svetovne vojne; kvečjemu ima ta ali oni v mislih še popravo predvojne demokracije v obliki stanovskega sistema, a mu pri tem um ne sega tako daleč, da bi videl, kako se stanovski sistem lahko družijo z zagrizenim nacionalističnim imperializmom (Italija, Nemčija), ki je gotovo najhujši nasprotnik svobode in samoodločbe malih narodov. Zdi se nam, da so mali narodi, ki jih kruta usoda še danes sili k borbi za širše in najširše samoupravne oblike, na krivi poti, če si utvarjajo, da bodo izvojevali te oblike v demokratični ureditvi življenja starega kova, zakrpani kvečjemu še z neučinkovitim sistemom stanovskega predstavnštva.

Kaj so si predstavljali ljudje XIX. stoletja pod lepim imenom svoboda? Prepričani so bili, da so si priborili moč, s katero so sami uravnavali svojo politično in socialno usodo ter nemoteno razpravljali o vseh problemih te usode. Ljudje prejšnjih stoletij so bili mnogo potrpežljivejši ter so vodstvo v reševanju političnih in socialnih proble-

mov prepuščali neznatnemu številu vladajočih. Osemnajsto in devetnajsto stoletje sta prelomila s to podložniško vdanostjo in se trudila doseči, da bi vsak posameznik odločeval o svoji politični in socialni usodi. Zato so ljudje devetnajstega stoletja ustvarili moderno časopisje, parlament, splošno in enako volilno pravico, poroto, svobodo besede in združevanja. S temi sredstvi so hoteli omogočiti čim večjemu številu udeležbo in odločanje v vseh vprašanih, ki zadevajo javno življenje. To je bilo v bistvu devetnajsto stoletje in njegova borba za svobodo. „Konstitucije“, kakor so se tedaj izražali, so bile Evropecem devetnajstega stoletja ideal svobodnega socialnega življenja.

V tem ovzdušju se je v Evropi začelo tudi izoblikovanje že bolj ali manj ostro orisanih in določenih človeških skupin v zgodovinsko točno opredeljene narode. „Človeštvo naj bi zaživelo v zgodovinsko resničnih narodih, polnih življenja in dejavnosti, oziroma v narodih, ki bi jih bilo treba šele prebuditi k življenju in dejavnosti“ (Croce). Devetnajsto stoletje je stoletje bojov za svobodo v obliki najrazličnejših konstitucij, hkratu pa stoletje vedno določenejšega individualiziranja posameznikov in narodov. Podvig, individualiziranje človeštva v osebite narode in borba teh narodov za najširšo samoupravo s pomočjo liberalnih konstitucij je torej proces značilen za devetnajsto, a nikakor ne za dvajseto stoletje. Preveč je preteklo vode od takrat do današnjih dni.

Ideja narodnosti, kakršno je izoblikovalo devetnajsto stoletje, je v jedru gotovo zdrava in za razvoj človeštva gotovo plodna ideja. V bistvu ne pomeni drugega, nego da žive na zemlji svojstvene skupine ljudi, ki potencialno vsebujejo nešteto za človeštvo plodnih sil in dragocenih zmožnosti, ki pa se razmahnejo in plodonosno razvijejo šele, če se prebude k zavesti strnjene skupnosti, se duhovno in zgodovinsko individualizirajo in si pridobe potrebno samoupravno svobodo. Najsi je narod tudi duhoven in zgodovinski pojem, ne pa naravoslovna in negibna realnost, vsekakor pomeni svojstveno obogatitev človeštva, in nam je danes tako samoumeven, da bi bilo odveč vsako prerekanje o vrednotah, ki jih je prineslo in jih še donša človeštvu individualiziranje neopredeljenih človeških skupin v narode, če bi narodnostni princip v drugi polovici devetnajstega stoletja ne bil razvil v zvezi z imperialističnim gospodarskim pohlepom, nujnem v sistemu nebrzdane kapitalizma, strupenih, bolnih klic brezobzirnega egoizma, ohole barbarske suverenosti, ki na videz stremi le še za močjo in silo zaradi moči in sile same, ki pa jo v resnici denarni mogotci spretno izrabljajo za svoje dobičkarske, praktične, prav nič narodne namene.

Nacionalna država kot izraz narodovega hotenja, da si preišljeno in smotrno ureja svoje življenje za dosego čim popolnejšega

razmaha vseh svojih zmožnosti, je zdrav in za človeštvo ploden pojav. A kaj se je zgodilo v devetnajstem stoletju z idejo narodnosti in narodne države? Kako sta se praktično razvili te dve ideji? Ideje namreč niso samo božanske, marveč tudi demonične. Ideje zlasti, ki streme za razvojem ali spremembami v političnem in socialnem življenju, ne poznajo mere, težé po moči in oblasti. Kakor hitro jih človek ne nadzira, ne brzda in ne prečiščuje, vzbude golo, sirovo hlepenje po sili, se v človeku le prerade zvežejo z voljo in stremljenjem po neomejeni, vsevladajoči moči in oblasti. In tako v vsaki nacionalni državi dremljejo prikrite sebične težnje, ki jih pogrešen ali izmaličen gospodarski in socialni ustroj družbe kaj kmalu izrodi v pohlepna dejanja, v brezobziren nacionalizem. In taka je bila in je še danes ta dan usoda sicer zdrave narodnostne ideje v sistemu kapitalizma. Kapitalizem je smrt zdrave narodnostne ideje. Vse narodne države, ki so v početku devetnajstega stoletja obetale evropskemu človeštvu nenavaden razmah in razcvit, so se v teku stoletja izmaličile v sirove nacionalistične imperije, velike in majhne. Nekaj pretresljivega je v tem procesu. Kako je bilo v devetnajstem stoletju mogoče, da malodane niti ena nacionalna država ni znala brzdati slepega nagona po vedno večji moči in oblasti zaradi moči in oblasti? Kako je skoro pri vseh narodnih državah moglo priti tako daleč, da so postale žrtve one najnevrednejše iluzije, ki zamenjuje velikost ozemlja in bogastva z narodno veličino? Kako da vodniki v nobeni nacionalni državi niso pravočasno spoznali, da sta svobodna država in pa neomejena suverenost dva pojma, ki se ne krijeta, marveč da je suverena država, kakršne hočejo zvečine še danes biti vse nacionalne države, le nacionalistična spaka zdrave narodne države? Tega naglega propada nacionalnih držav v nacionalistične majhne in velike imperije, tega izmaličenja nacionalne ideje v nacionalistično si ni mogoče razlagati drugače nego s silnim pritiskom nenadziranih ekonomskih sil, ki so se v drugi polovici devetnajstega stoletja razbohotile kakor dotlej še nikoli. Narodna ideja je bila potisnjena v službo mrzličnega pohlepa po ekonomski moči, ideja narodnosti je bila ponižana v deklo kapitalizma in nacionalne države so se v službi gospodarskega imperializma izmaličile v imperialistične nacionalizme. In niti misliti ni, da bi razne velike in majhne imperialistične hegemonije, ki so v bistvu hegemonije izkoriščevalskega velekapitala privolile v današnjih razmerah sua sponte v široke ali celo najširše samouprave, ki se zanje tudi še danes bore razni narodi v Evropi in drugod po svetu.

Poglejmo zdaj še, kaj nam je v dvajsetem stoletju ostalo od vseh konstitucij, ki so v devetnajstem stoletju brez dvoma uvedle v politično življenje nove ljudske plasti. Kaj se je zgodilo z njimi? V večini

evropskih in izvenevropskih držav so tako propadle, da o njih ni več sledu, ali pa životarijo samo še kot blede krinke za bolj ali manj prikrito fašistične diktature. Če pa hočemo vedeti, kakšen je danes pravi pomen in resnična vloga nekdanjih liberalnih konstitucij, se nam je treba ozreti le v Francijo, kjer na videz obstoje še vse liberalne konstitucije v polni moči. A kaj je danes v Franciji parlament v resnici, kaj svobodno časopisje, ti dve konstituciji vseh konstitucij? Kdor hoče danes v Franciji koga posebno grdo žaliti, mu postreže s psovko „sale député“ — umazani poslanec. Taka je danes avtoriteta narodnega poslanca v Franciji. Parlament namreč že zdavnaj ni več konstitucija svobodno izbranih, umsko in moralno nadpovprečnih mož, ki bi jim bilo na umu le gmotno in duhovno uspevanje naroda, marveč je torišče, kjer se bore za prevlado razne denarne skupine, poslužujoč se poslancev kot plačanih lutk. Če pa poslanec že ni agent te ali one vsemogočne in anonimne finančne skupine, pa tudi ne zastopa koristi celokupnega naroda, marveč je le še hlapec drobnih gmotnih koristi svojih volilcev in parlament urad za podeljevanje raznih ugodnosti, pristašem vladajoče stranke. Resnične sile, ki danes gibljejo parlament na primer v Franciji, pa so kapitalistični trusti in koncerni, ki svoje koristi istovetijo z blaginjo naroda in države. Veliko dnevno časopisje je v demokratski državi starega kova, kakršna je zaenkrat še Francija, brez izjeme v službi mogočnih ekonomskih skupin, ali kakor pravijo Francozi, ekonomskih kongregacij. Naj bo danes volja še tako dobra, ustroj ekonomije in družbe je tak in človeška slabost tako velika, da se parlament in veliko dnevno časopisje ne morejo izviti pretežnemu vplivu velekapitalističnih skupin ali posameznih denarnih magnatov. Zato so narodi, ki se nemara še danes bore za večjo ali manjšo ali celo popolno samoupravno svobodo, v hudi zmoti, če mislijo, da jim bodo to svobodo dali parlamenti ali da bi parlamenti celo vneto in nepristransko skrbeli za narodov gmotni in duhovni blagor.

Mimo tega pa je dvajseto stoletje po vsem svojem ustroju, po vseh ogromnih silah, ki mu gibljejo življenje, mrzko svobodi in se od nje čezdalje bolj oddaljuje. Hkratu z izmaličenjem vseh liberalnih konstitucij, ki se je zanje borilo za svobodo navdušeno devetnajsto stoletje, so človeštvu zavladale tako ogromne, po svojem obsegu posamezniku tako nedostopne in neumljive sile in kvantitete, da govorimo o svobodnem narodu, v resnici pa tavamo v popolni temi in si ne znamo več razložiti sveta okrog sebe in sil, ki nam gibljejo življenje. Vzemite Youngov načrt ali problem vojnih dolgov. O usodi celih narodov odločajo, a kdo jih razume, kdo ve, kaj pravzaprav so? Nemara nekaj redkih, izredno specializiranih tehnikov, a še ti le s pomočjo matematičnih abstrakcij in fikcij, ne pa konkretno in intuitivno. Nor-

malni človek, ki je z delom, osebnimi boji, napori in s svojim sanjarjenjem ustvarjal stare civilizacije, ne razume več, kaj se godi okoli njega, živi kakor izgubljen v neznanem svetu, čuti le še neznosen pritisk sil, ki odločajo o njegovem življenju, ne da bi vedel, kaj so. Mednarodni kapitalizem deluje z ogromnimi, veliki večini neznanimi silami, ki si usužnjujejo vse brez razlike. V devetnajstem stoletju je človek veroval v svobodo, pa je zašel v popolno odvisnost od sil, ki jih niti ne pozna. Hudo bi se varal, kdor bi danes jemal svobodnega človeka, ki se je zanj borilo devetnajsto stoletje, kot nekaj resnično danega. Dvajseto stoletje ne pozna svobodnih ljudi. Zato pa bi se tudi varal in bi gotovo pogrješeno ravnal, kdor bi poedincu ali narodu hotel danes ta dan priboriti tisto svobodo, ki si jo je zamišljalo devetnajsto stoletje, in jo za nekaj časa po svoje tudi vsaj deloma uresničilo. Najhuje pa bi se motil tisti, ki bi to svobodo skušal doseči s pomočjo in v obliki liberalnih konstitucij. Prehudo se je spremenila konstelacija in kvantiteta sil v dvajsetem stoletju, da bi bile še možne konstitucije. Mednarodni kapital, svetovne finance, prostožidarstvo, najraznejše mafije in podobno, so sile, ki se kakor z mačicami igrajo s parlamenti in časopisi. Skoraj ga ni danes posameznika in prav gotovo je ni liberalne konstitucije, kjer sploh še je, ki bi ne bila odvisna ne le politično, marveč predvsem ekonomsko.

Kdor torej danes ta dan ugiba o usodi svojega naroda in mu v današnjih časih išče poti in smernic, ta se ne bo ogreval za propale liberalne konstitucije ali stremel po svobodi v kapitalističnem ekonomskem in družabnem ustroju, ki svobodo za zmerom izključuje. V našem stoletju bi bila borba za liberalne konstitucije jalovo početje.

Kakšna pot potem še preostane?

Res je ustroj sil, s katerimi je dvajseto stoletje ovladalo človeka, posamezniku in množicam neumljivo zapleten, vendar ne osredotočuje in ne pozna vseh življenjskih sil ljudskih množic. Množice, ki so žrtev dandanes vladajočih sil, z vsakim dnem težje občutijo nevidno breme in se ga otesajo. Poleg teh sil snuje še silna in vztrajna protisila, ki ji pravimo upor in revolucija ali boj za spremembo redu, ki vlada z anonimni denarnimi silami, borba proti mori, ki tišči posameznika in vse one majhne narode po Evropi in drugod, ki se v težkem času bore za dosego samoupravne svobode. Če so liberalne konstitucije mrtve, če je svoboda v današnjem redu prazen zvok, potem je jasno, kam vodi pot pri vseh tistih narodih, ki sem jih omenil spočetka: njihov današnji narodnostni boj bo dokončno rešen le z novim redom v družbi s tistim redom, ki po vsem svojem ustroju sploh ne bo več poznal ne problema naroda in ne problema narodne države, kakor si ju postavljamo danes ta dan ali kakor si ju je zastavljalo vse

XIX. stoletje. V srednjem veku niso poznali narodnosti v današnjem smislu, ker je višja in močnejša ideja vere jemala ideji narodnosti vsaj njeno dandanašnja svojskost in udarno moč ter človeštvo organizirala v celoto pod praporom vere. Nova družba ne bo poznala narodnosti v današnjem ostro opredeljenem smislu; v novi družbi ideja narodnosti ne bo več „une force motrice“, ker se bo docela morala podrediti ideji načrtne ekonomije in se bo človeštvo organiziralo ekonomsko, ne narodnostno. Vse človeštvo bo zlito v skupnost pod praporom načrtne ekonomije in pod vodstvom proletariata — malo presenetljiv je sicer ta privid, a kljub temu se bo uresničil in z njim družba, ki ji bo dandanašnje govorjenje o samoodločbi narodov, o samosvojih narodih v današnjem smislu, o samoupravljanju narodov, kakor ga danes umevamo, — prazen zvok.

Ljubezenska lekcija

Deklica z menoj na klopi v parku,
ali mesečina ni preplitka?
rajši se na njenem mlačnem žarku
potopiva brž do dna užitka;
glej, pijanec, ki že hrope v jarku
si ne dela praznega očitka;
ti se čudiš takemu poudarku:
dolčas je igrati brez dobitka.

Ne govori o bujnosti pomladi,
slavec menda le s papirja poje;
v filmu so že stotič večno mladi
zvezdniki zvesto objeli svoje
sladke izvoljenke, kot ponavadi;
pusti njim veselje, meni moje;
tisti pa, ki imajo to stvar radi,
kar posnemajo naj ptiče noje.

Za cinizmom poznavalka sumi
skrito nežnost, vendar se ne moti!
meni nepravilni srčni šumi
branijo se vdajati dobroti;
tukaj smo sicer kot vrabci v trumi,
a to ni idili nič nasproti;
če res nočeš, zbogom, ne razumi,
jutri pa preglej klopi ob poti.